

Rozbudowa produkcji przemysłowej jako
czynnik kształtujący układ przestrzenny
kraju.

Wstęp:

1. W ciągu najbliższych lat w Polsce zagadnienie rozbudowy produkcji przemysłowej i z nim bezpośrednio związane zagadnienie budowy nowych zakładów przemysłowych będzie dominowało w polityce gospodarczej państwa nad wszystkimi innymi. Pozostałe inwestycje w dziedzinie komunikacji, budownictwa mieszkaniowego, szkolnictwa, zdrowia i inne będą jakkolwiek duże posiadać charakter wtórny, będą konsekwencją i wynikiem inwestycji przemysłowych. Ta charakterystyczna dominacja rozbudowy przemysłu jest prostym wynikiem konieczności zwiększenia dochodu narodowego, które z kolei jest warunkiem podniesienia standardu życiowego obywateli oraz należytego zainwestowania kraju we wszelkiego rodzaju urządzenia kulturalne i społeczne zaczynając od szkół a kończąc na mieszkaniach. Polska, kraj ubogi i rolniczy musi dla zapewnienia należytych warunków życiowych dla szerokiej masy, dla podniesienia ich standardu kulturalnego zmienić swoją strukturę rolniczą na przemysłową, zwiększyć zainwestowany kapitał, aby tą drogą powiększyć rentowność gospodarstwa narodowego oraz w konsekwencji globalną sumę dochodu narodowego. Zwiększenie dochodu narodowego w końcu pozwoli na zasadnicze zwiększenie części konsumowanej i to zarówno w cyfrach bezwzględnych jak i w odsetkach całości.
2. Projektowana i przewidywana rozbudowa przemysłu zmieni nie tylko potencjał gospodarczy kraju lecz również strukturę i układ przestrzenny sił produkcyjnych. Jest rzeczą oczywistą, iż krajobraz kulturalny, będący wykładnikiem stanu kultury i cywilizacja danego kraju i narodu jest odmienny w kraju rolniczym i w kraju przemysłowym. Dwukrotne zwiększenie zatrudnienia w przemyśle nie może nie pozostawić śladów, nie zmieni charakteru naszych osiedli i miast oraz całych regionów. Należy zdawać sobie sprawę, że zmiany przestrzenne wyglądu całego kraju mogą być niezależne od *konsekwencji* tych zmian w samej gospodarce kraju dodatnie lub ujemne. Procesy uprzemysłowienia mogą kraj zeszpecić lub wzbogacić. Dość przypomnieć tutaj krajobraz przemysłowy Zachodu: Manchester lub Pittsburgh z jednej strony zaś Dnieprostroj lub dolinę rzeki Tennessee z drugiej. Ujemny lub dodatni charakter przemian nie jest jednak ograniczony do zagadnień czysto ~~nieestetycznych~~ estetycznych. Piękno lub brzydota krajobrazu jest w tym wypadku oznaką dobrej lub złej organizacji przestrzennej gospodarstwa narodowego rolnictwa, przemysłu, komunikacji i osadnictwa.

3. Zagadnienie układu przestrzennego - rozmieszczenie sił produkcyjnych może i powinno być w tej samej mierze przedmiotem planowania co zagadnienie ilościowe produkcji i rozdziału dochodu narodowego. Jest to zadaniem planowania przestrzennego. Rozbudowa i zmiany w rozmieszczeniu zakładów przemysłowych powinny również być zaplanowane w ich układzie przestrzennym. Nowy układ przestrzenny zakładów przemysłowych nie powinien jednak ograniczyć się jedynie do stworzenia racjonalnego ich rozmieszczenia z punktu widzenia korzyści procesów produkcyjnych i kosztów produkcji. Zasadniczą przesłanką w rozmieszczeniu zakładów przemysłowych należy wyszukać dla stworzenia najlepszego układu i współpracy wszystkich sił produkcyjnych w kraju.
4. Lokalizacja zakładów ^{produkcyjnych przysięga bowiem} w aktywizacji, ożywieniu poszczególnych terenów oraz o ich przyszłym zainwestowaniu w dziedzinie sieci osadniczej. Umieszczenie zakładu przemysłowego w danym regionie podnosi niewątpliwie jego potencjał gospodarczy; aktywizuje i zwiększa rentowność gospodarki rolnej i leśnej; stwarza nowe kierunki komunikacyjne i powoduje konieczność inwestycji drogowych i kolejowych, z której wtórnie może korzystać ludność całego regionu; w końcu przyczynia się do rozbudowy i zagospodarowania osiedli a zwłaszcza miast. W ten sposób właściwe rozmieszczenie nowych zakładów przemysłowych spowodować może ożywienie i rozbudowę gospodarczą wybranych okręgów i regionów, może stać się głównym narzędziem przebudowy struktury przestrzennej całego kraju.
5. Należy tutaj przypomnieć, że struktura ta nie jest zadowalająca, posiada szereg zasadniczych wad, że występuje w niej szereg zjawisk hamujących poważny niepokój na przyszłość, że jednym słowem wymaga zasadniczej przebudowy; uporządkowania.

W przebudowie układu przestrzennego kraju należy dążyć przede wszystkim do:

- a) przesyłania podziałów zaborszych istniejących do dziś dnia w obrębie Polski a wyrażających się istnieniem t.zw. zawór komunikacyjnych (obszarów na których sieci transportowe nie mają należytego powiązania) oraz pustek produkcyjnych na dawnych obszarach przygranicznych. Wśród regionów tego typu należy wyróżnić w szczególności wiśły Sanu i Wisły (dawna granica rosyjska-austrijska), pogranicze Śląska i Wielkopolski, dolinę Noteci i dolnej Warty oraz pogranicza Mazowsza i Pomorza;
- b) stworzenia z całego kraju jednolitego organizmu, w którym poszczególne dzielnice i regiony, które poprzednio stanowiły części odmiennych i różnych układów gospodarczych staną się częściami racjonalnie powiązanej całości;
- c) zapewnienia krajowi i narodowi racjonalnego przebiegu procesów urbanizacyjnych zarówno w ich aspekcie demograficznym (przemiany w strukturze rolniczej,

przysroście naturalnym i inne) jak i osadniczym (wyludnianie się wsi, wzrost miast, powstawanie metropolii (miast olbrzymów), zahamowanie procesów centralizacji).

6. Szczegółowa analiza rozbudowy przemysłu wraz z zagadnieniem jego rozmieszczenia z punktu widzenia układu przestrzennego kraju wymaga kolejnego omówienia następujących zagadnień:

I. stanu istniejącego i postulowanego t.j.:

- a) analizy obecnego rozmieszczenia przemysłu i struktury przestrzennej gospodarstwa narodowego,
- b) charakterystyki planu długoterminowego rozbudowy zakładów przemysłowych,

II. analizy przemian w produkcji surowców wywołanej przez rozbudowę przemysłu,

III. analizy zmiany w układzie produkcji przemysłowej w rezultacie inwestycyjnej długoterminowej,

IV. analizy wpływu uprzemysłowienia na kształtowanie się i rozwój sieci komunikacyjnej,

V. analizy wpływu uprzemysłowienia na układ osadniczy,

VI. analizy związków podziałów regionalnych (regionalizacji kraju) z należytym rozmieszczeniem zakładów przemysłowych.

I. Jako punkt wyjściowy rozważań nad rozmieszczeniem przemysłu w Polsce przyjęto analizę danych statystycznych z r.1946 uzupełnioną niektórymi danymi dotyczącymi zatrudnienia w przemyśle w r.1935. Dane te - jedynie dostępne w tej chwili są w zasadzie niewystarczające, dotyczą bowiem okresu przejściowego, w którym nie tylko proces odbudowy nie był w pełni ukończony, lecz nawet nie wszystkie zakłady były uruchomione - stąd konieczność uzupełnienia obszaru uzyskanego na podstawie tych danych częściowym obszarem rozmieszczenia przemysłu w roku 1935.

Rozmieszczenie przemysłu ujęte zostało czterokrotnie: poprzez obraz zatrudnienia, zużycie energii oraz zużycie surowców co do wartości i tonażu. W analizie przeprowadzonej brak jeszcze wartości zainwestowanego kapitału oraz wartości bieżącej produkcji oraz analizy ich rozmieszczenia przestrzennego.

W przygotowywanym zestawieniu materiałów za rok 1947 czynione są starania, by ująć również powyższe dodatkowe elementy.

Dopiero zestawienie wszystkich powyższych elementów pozwala na wyrobienie sobie poglądu na obecne rozmieszczenie przemysłu w Polsce (patrz: 1) Rozmieszczenie przemysłu w Polsce wg. zatrudnienia w r.1946

2) Rozmieszczenie przemysłu na Ziemiach polskich wg. zatrudnienia w r.1935

Uzupełnieniem powyższego obrazu jest analiza koncentracji przemysłu okręgami przemysłowymi. Analizę taką przeprowadzono poprzez zsumowanie posiadanych danych statystycznych dla poszczególnych okręgów (ustalonych a priori na podstawie znajomości terenu) oraz ustalenie wagi ich udziału w całości zatrudnienia, zużycia energii oraz surowców w kraju (wskazniki procentowe).
(patrz 3) Koncentracja przemysłu w Polsce w r.1946)

Otrzymany tą drogą obraz wskazuje, że na pierwszym miejscu w dziedzinie przemysłu znajduje się Górnosląskie Zagłębie Węglowe, skupiające w sobie około pomyłkowo połowę całego zużycia energii oraz jednej trzeciej zatrudnienia i zużycia surowców pod względem tonażu. Na drugim i trzecim miejscu znajdują się okręgi Zagłębia Wałbrzyskiego oraz Łódzki, których potencjał przemysłowy nie przekracza już 5-10% potencjału całego kraju. W dalszej kolejności idą okręgi warszawski, bydgoski (pomorski) Zatokii Gdańskiej, Świętokrzyski, Wrocławski i innych. Dołączyć do nich należy jeszcze okręg szczeciński znajdujący się w trakcie uruchamiania.

Jeśli zsumowanie potencjałów ~~przemysłowych~~ przemysłowych dla poszczególnych okręgów posuniemy dalej, to możemy stwierdzić, że na osi Śląsk-Ujście Wisły grupuje się około 60% potencjału gospodarczego Polski, natomiast w układzie równoleżnikowym na południe od Warty, Noteci, Wisły i Wieprza około 80%, zaś na samym pasie ^{ind. i uł.} gór Sudetów i Karpat, to jest na Śląsku i w Małopolsce ponad 50% całości. (patrz: 4) Mapka dodatkowa na planie "hipoteza rozmieszczenia przemysłu"

Dane te ilustrują dobitnie szereg zasadniczych faktów obecnego układu przestrzennego przemysłu a więc pośrednim i całego gospodarstwa przemysłowego w Polsce. Są nimi:

- a) dominacja gospodarcza Górnego Śląska,
- b) a ktywność gospodarcza linii Śląsk-Ujście Wisły, która z wolna staje się rzeczywistą osią życia gospodarczego kraju,
- c) przewaga gospodarczą południa (ściślej południowego zachodu) kraju nad pozostałymi obszarami.

W obrazie tym nie występuje jeszcze w należytych rozmiarach rola gospodarcza wybrzeża, która już dziś zaczyna odgrywać dużą rolę - a którego znaczenie z postępem czasu niewątpliwie będzie wzrastać (patrz:5) Polska w Europie).

Należy podkreślić w tym obrazie małą aktywność gospodarczą północno-zachodniej części kraju (choć ta częściowo będzie przełamana będącą w toku aktywizacją rejonu ujścia Odry i Szczecina) oraz północno-wschodnich dzielnic kraju. To ostatnie zjawisko jest zarówno niekorzystne ze względów wewnętrznych (niższa stopa życiowa ludności zamieszkującej te tereny) jak i zewnętrznych (obszar niżu gospodarczego na pograniczu Związku Radzieckiego głównego naszego sprzymierzeńca).

Zjawiska te są wprawdzie wynikiem rozmieszczenia bogactw naturalnych w danych częściach kraju - niemniej nasilenie rozpiętości jest wyraźnie niekorzystne i musi budzić niepokój na przyszłość, zwłaszcza, gdy zwrócimy uwagę na rozbieżność jaka częściowo istnieje pomiędzy rozmieszczeniem potencjałów gospodarczych a gęstością zaludnienia odpowiednich obszarów.

Wyniki powyższej analizy zostały uwzględnione w opracowywanych obecnie materiałach dyskusyjnych dla sześcioletniego planu długoterminowego (lata 1950-1955). Plan ten nie obejmuje jeszcze

ważnego uprzemysłowienia kraju natomiast niewątpliwie będą olbrzymie kroki naprzód w tym kierunku. Zestawienie proponowanych nowych i rozbudowanych zakładów przemysłowych wg. ilości ich rozmieszczenia wraz z próbą określenia wzrostu zatrudnienia daje obraz zmian jakich w tym okresie można się spodziewać w układzie przestrzennym przemysłu.

(patrz: 6) Rozmieszczenie inwestycji przemysłowych w latach 1947-1949

7) Rozmieszczenie inwestycji przemysłowych oraz wzrost zatrudnienia w latach 1950-1955).

Zwraca uwagę fakt, iż mimo dużego wysiłku włożonego w rozbudowę przemysłu na obszarach zaniedbanych, inwestycje w Górnośląskim Zagłębiu Węglowym wciąż znajdują się ilościowo ~~w znaczącej~~ na pierwszym miejscu.

Jest to miarą potencjału gospodarczego i bogactw naturalnych tego obszaru. Częściowo jednak jest to również następstwem faktu iż w obrębie danego obszaru inwestycyjnego na nowych obszarach znajdować się będziemy w fazie budowy inwestycji podstawowych w szczególności zaś przemysłów kluczowych produkujących półfabrykaty przemysłowe, podczas, gdy na obszarach już zainwestowanych znacznie większą rolę odgrywają i odgrywać mogą przemysły wtórne konsumpcyjne. Ważną również rolę dla późniejszego uprzemysłowienia obszarów zaniedbanych odgrywać będą właściwie rozmieszczone (*owem* w obrębie istniejących obszarów przemysłowych) zakłady produkujące półfabrykaty przemysłowe.

W tym zakresie szczególnie ważną jest planowa wewnętrzna decentralizacja Górnośląskiego Zagłębia Przemysłowego.

Powyższa krótka analiza pozwala na bliższą ocenę roli jaką rozbudowa przemysłu odegra dla kształtowania układu i struktury przestrzennej kraju.

- II. W dziedzinie zmian w zakresie produkcji surowcowej na pierwszym miejscu należy omówić produkcję surowców organicznych t.j. produkcję rolną i leśną. Pomijając zmianami bezpośrednimi wywołanymi wzrostem zapotrzebowania na niektóre surowce organiczne w formie zwiększenia powierzchni zajętych na uprawę odpowiednią ziemiopłodów na pierwsze miejsce należy wysunąć ~~znaczące~~ zmiany pośrednie, warunkujące się w odplywie ludności z rolnictwa do przemysłu oraz ze wzrostem wydajności rentowności w gospodarce rolnej. Zjawiska te są zresztą ze sobą przyczynowo powiązane. Kurczenie się ilościowo ludności pracującej na roli powoli bowiem na modernizację techniki gospodarowania (użycie nawozów sztucznych, mechanizacja i t.p. będące zresztą wynikiem procesów uprzemysłowienia, dziś nieopłacalną ze względu na nadmierną podaż i związaną z nią łączność sił roboczych będącą wynikiem przeładunku rolnego (zwłaszcza w południowo-wschodnich częściach kraju). Równocześnie zwiększenie rynku zbytu dla płodów rolniczych (wzrost ludności konsumującej w miastach i przemyśle) musi dodatnio odbić się na opłacalności gospodarki rolnej, podobnie zresztą jak i rozbudowa przemysłu spożywczego, zapewniająca lepsze wykorzystanie produktów rolnych. Również korzystnym zjawiskiem będzie pojawienie się ludności pracującej częściowo w przemyśle a częściowo na roli. Zjawisko takie częściowo uregulowałoby problem kariowatych gospodarstw rolnych.

Można więc śmiało stwierdzić, iż procesy uprzemysłowienia kraju odbijają się korzystnie na poziomie produkcji rolnej drogą jej intensyfikacji oraz zwiększenia ogólnej wydajności. W układzie przestrzennym kraju umożliwi należytą organizację i rejonizację produkcji poprzez rozkładowanie przeludnionych obszarów kraju.

W dziedzinie leśnictwa odpływ ludności do przemysłu pozwoliłby na zwiększenie powierzchni lasów - co w związku z przewidywanym deficytem w produkcji drewna oraz zakłóceniem równowagi biologicznej w przyrodzie w Wielkopolsce, Polsce Środkowej, na Lubelszczyźnie i Podkarpaciu skutkiem daleko posuniętych wylesień jest sprawą niezmiernie doniosłej wagi.

Zwiększenie powierzchni leśnych posiada również doniosłe znaczenie dla ochrony i zabezpieczenia odpowiednich zasobów wodnych dla zwiększonego zapotrzebowania w wodę ze strony przemysłu i miast. W dziedzinie surowców mineralnych rozbudowa przemysłu pozwoli na należyte i racjonalne wykorzystanie bogactw naturalnych kraju.

W dotychczasowej gospodarce bogactwa te niejednokrotnie pozostawały bezużytecznie lub nawet nierozpoznane, a wiele wypadkach prowadzona była gospodarka *rabunkowa* przynosząca być może doraźny zysk pojedynczemu kapitaliście ale wyrażająca się w ogromnych stratach dla gospodarki narodowej. (patrz: 8) Obszary aktywności wydobywania surowców w latach 1950-1955).

III.

Zmiana układu przestrzennego przemysłu w Polsce na skutek rozbudowy przemysłu, zgodnie z planem długoterminowym została już właściwie naszkicowana przy omówieniu samego planu. Na tym miejscu powstaje do omówienia kwestia szczegółowa roli i charakteru i zmiany w znaczeniu poszczególnych okręgów przemysłowych. (patrz plany 4, 6 i 7).

Pierwszym zadaniem planu w zakresie układu przestrzennego powinno być ożywienie dzielnic północnych i wschodnich kraju. Celowi temu mają służyć skupienia inwestycji przemysłowych na wybrzeżu, zwłaszcza zaś u ujścia Wisły i Odry. Skupienia dookoła Olsztyna, Elka i Suwałk, Białegostoku, Siedlec, Lublina, Żamościa i Przemysła służą temu samemu celowi. Nowe obszary przemysłowe nad Notecią, w rejonie Ciechanowa, pomiędzy Łęczą i Białymostkiem oraz przede wszystkim w Sandomierszczyźnie i w dolinie Kamiennej (Żagłobie Świętokrzyskie) mają za zadanie nie tylko ożywić gospodarcze regiony, w których są położone, lecz również przetrząsnąć szwy graniczne, pustki gospodarcze oraz dokonać scalenia organizmu gospodarczego kraju. W planie w tej dziedzinie szczególny nacisk położony został na region sandomierski zarówno ze względu na zaniedbania inwestycyjne tego obszaru, jak i na duży niewyżytkowany kapitał tego terenu w zakresie ludności (sił roboczych), możliwości komunikacyjnych oraz bogactw naturalnych.

Również doniosłe znaczenie z punktu widzenia scalenia gospodarczego kraju na okręg Kujawski oparty o szczególnie korzystne dla rozwoju przemysłu chemicznego połączenie surowców i półfabrykatów t.j. soli potasowych, soli i sody oraz węgla brunatnego. Okręg ten położony na osi Śląsk-ujście Wisły stanowi ważne ogniwo pomiędzy terenami przemysłowymi Górnego Śląska, Częstochowy i Łodzi a Zakładami skupionymi nad dolną Wisłą.

komunikacyjnej wystąpi dopiero, gdy się zważy, że linia ta łączy bezpośrednio Słowację z Warszawą oraz portami Zatoki Gdańskiej.;

- d) nasilenie inwestycjami komunikacyjnymi zaniedbanych dzielnic kraju, zagadnienie należytej gęstości zainwestowanej sieci komunikacyjnej, zwłaszcza zaś sieci drogowej i kolejowej posiada zasadnicze znaczenie dla rozwoju gospodarczego danego obszaru. Rozbudowa przemysłu na tym obszarze, powoduje konieczność zainwestowania sieci komunikacyjnej, budowy połączeń drogowych i kolejowych, które w konsekwencji wzmacniają ogólny kilometr zainwestowanych sieci w danym okręgu. W ten sposób budowa zakładów przemysłowych na obszarach dotychczas zaniedbanych o charakterze rolnym powoduje korzystne dodatkowe zainwestowanie tych terenów w zakresie sieci komunikacyjnej.

V. Rozwój i przemiany układu osadniczego pod wpływem rozbudowy przemysłu i związanego z nim procesu uprzemysłowienia jest bodajże najważniejszy a z punktu widzenia planowania przestrzennego najciekawszy. Wyraża się on przecież zarówno dużymi migracjami ludności, powstawaniem nowych osiedli, silnym wzrostem miast oraz zmianą standartów społecznych w zakresie mieszkań oraz organizacji usług gospodarczych, kulturalnych, społecznych i publicznych. Uprzemysłowienie kraju powoduje prawdziwą rewolucję w dziedzinie struktury i układu osadniczego - on dopiero zrealizuje w całej pełni w dziedzinie miast i osiedli te przemiany społeczne, które zapoczątkowane przez kryzys wojenny stały się wielkim osiągnięciem naszych czasów. Ogólnie rzecz biorąc można powiedzieć, iż odpowiednikiem procesów uprzemysłowienia w dziedzinie gospodarki narodowej są procesy urbanizacyjne w dziedzinie społecznej. Bliższa analiza wykazuje konieczność większego sprecyzowania pojęć; wykazuje że pojęcia te nie są całkowicie analogiczne - że zwłaszcza w czasie występuje pomiędzy uprzemysłowieniem a urbanizacją ~~nie~~ duża rozbieżność. Dokładniej rzecz ujmując należy stwierdzić, iż uprzemysłowienie budzi w społeczeństwach i narodach procesy urbanizacyjne - stanowiąc pierwszą ich, wśloce charakterystyczną fazę. Natomiast pełna urbanizacja znacznie wybiega poza zjawiska uprzemysłowienia - a końcowa jej faza jest nawet od niego niezależna.

Rozpatrując całość przemian osadniczych i ich związków z rozbudową przemysłu dochodzimy do stwierdzenia konieczności planowania tych przemian oraz kierowania procesem rozbudowy przemysłu pod kątem wpływu ich na zagadnienia osadnicze. Pierwszym zagadnieniem, na które należy w porządku logicznym zwrócić uwagę jest problem głównych ośrodków gminnych i małych miast. Jest to zagadnienie niezmiernie doniosłości dla zwiększenia i racjonalnej organizacji obsługi gospodarczej i kulturalnej wsi. Małe miasto z jednej strony zostało dość silnie podcięte ostatnimi przemianami gospodarczymi w podstawach swego istnienia z drugiej zaś strony powstałe jakby poza nawiasem nowych form społecznych i ustrojowych. Obecnie zamierzona rozbudowa przemysłu może i powinna stan ten zmienić i uszczuplić. Wprowadzenie do organizmu małych miast racjonalnie zorganizowanego przemysłu spółdzielczego i średnich zakładów przemysłu

samorządowego oraz państwowego (ze szczególnym uwzględnieniem przemysłu spożywczego, włókienniczego i odzieżowego) jest kwestią ogromnej doniosłości - w czasie dosłownie palącą.

Drugim z kolei zagadnieniem jest stworzenie racjonalnych i należytych warunków mieszkaniowych oraz sieci usług gospodarczych i kulturalnych dla pracowników zatrudnionych w przemyśle. Ważnym tutaj momentem jest, by pracownik przemysłowy osiągał pełnię możliwości rozwoju kulturalnego. Stąd rodzi się postulat, aby osiedla robotnicze zwłaszcza większych zakładów państwowych rozbudowywać jako pełnowartościowe ośrodki usługowe t.j. jako miasta średniej wielkości.

Podobnie jak błędem byłoby nadmierne rozpraszenie zakładów przemysłowych tworzenie osad jednofabrycznych podobnie błędem byłaby nadmierna centralizacja, nadmierne skupienie przemysłu a co za tym idzie mieszkań pracowników przemysłowych. Gorskie doświadczenia miast przemysłowych Zachodu - a u nas Łodzi czy Katowic są w tej dziedzinie dostateczną przestrogą, aby postulat ograniczenia wielkości miast przemysłowych uznać za słuszny i uzasadniony. Niemniej dla rozwoju życia gospodarczego, kulturalnego i politycznego całego kraju istnienie pewnej ilości wielkich miast jest bezwzględnie konieczne. Poszczególne dzielnice kraju powinny posiadać własne silne ośrodki miejskie, prawdziwe stolice kulturalne i gospodarcze - zapewniające obszarowi objętemu zasięgiem ich wpływów pełnię rozwoju gospodarczego i kulturalnego. Istnienie pewnej liczby tych ośrodków wielkomiejskich jest przy tym warunkiem skuteczności wszelkich wysiłków mających na celu ograniczenie wzrostu największego miasta w Polsce, stolicy - Warszawy. Należy dobitnie podkreślić, iż możliwości rozwojowe Warszawy są bardzo wielkie. Skupianie w niej centralnych ośrodków dyspozycyjnych życia gospodarczego i kulturalnego, skupienie na jej odbudowie bardzo poważnego odsetka kapitałów inwestycyjnych zapewnia jej całkowitą przewagę rozwojową w stosunku do wszystkich ośrodków miejskich i przemysłowych. Wzrost Warszawy może drogą ~~bez~~ władności podobnie jak to miało miejsce w krajach, które przeszły już w XIX wieku procesy uprzemysłowienia doprowadzić łatwo do nadmiernego jej wzrostu w stosunku do roli i funkcji jakie ma ono spełniać w życiu kraju.

Obok postulatu ograniczenia wielkości Warszawy wysuwa się drugi postulat uzupełniający. Warszawa a największe miasto Polski musi mieć specjalną strukturę przestrzenną musi być Zespołem Miejskim t.j. zorganizowaną jednostką osadniczą o układzie rozproszonym. Poszczególne jednostki: miasta, satelity czy dzielnice muszą żyć pełnią własnego życia t.j. muszą łączyć w sobie miejsca pracy, mieszkanie, wypoczynku oraz pełnię urządzeń życia społecznego. Stąd postulat rozprószenia Zakładów przemysłowych Warszawy w obrębie wszystkich jej dzielnic. W końcu ostatni wielki postulat dotyczący rozbudowy i odbudowy Warszawy; musi ona mieć zdrową strukturę społeczną i zawodową. Nie może być miastem urzędniczym jak Waszyngton ani miastem handlu jak New York lub przemysłu jak Pittsburgh lub Manchester - jej struktura powinna być logicznym odpowiednikiem układu społecznego całego kraju - powinna być wszechstronna. Omówienie charakteru i możliwości rozwoju poszczególnych typów miast nie wyczerpuje całości zagadnienia osadniczego. Najistotniejszy problem pozostał. Jest nim zespolenie całej sieci

osadniczej w organiczną całość. Naczelnym celem w tej dziedzinie jest postępujący zanik różnic dzielących wieś od miasta. Należy dążyć do zniwelenia rozpiętości pomiędzy standardem życia na wsi i w mieście - różnic w stopniu obsługi gospodarczej i kulturalnej. Należy dążyć do usunięcia głęboko zakorzenionych i niepotrzebnych antagonizmów wsi i miasta. Jest to postulat i ~~paradoks~~ manifestu komunistycznego, jest to również zasada i nakazem nowoczesnego planowania przestrzennego.

VI. Zagadnienie struktury miast i osiedli (pod pojęciem struktury w tym wypadku należy rozumieć podział miast i osiedli na typy oraz stałe powiązanie typów pomiędzy sobą w uzależnieniu od ich wielkości) znajduje pełne rozwiązanie w ramach podziału kraju na regiony. Na podstawie dotychczasowych studiów przyjęto za podstawę tego podziału m. in. strefy i zasięgi wpływów wielkich miast (stolice regionalnych) oraz jedność gospodarczą danego obszaru. Pod jednością gospodarczą nie należy jednak rozumieć jednorodności typu gospodarki (rolnej, leśnej, przemysłowej i t.p.) lecz zjawisko zespalenia się różnych typów gospodarki w jeden organizm - zdolny do włączenia niezależnego życia i przeciwstawny innym. Zagadnienie podziałów fizjograficznych kraju o jednolitym typie krajobrazu naturalnego w tym ujęciu schodzi na drugi plan i może odgrywać rolę jedynie przy delimitacji regionów ustalonych w oparciu o uprzednio wspomniane kryteria. Zagadnienie rozbudowy przemysłu w dziedzinie regionalizacji posiada o tyle znaczenie o ile stwarza lub przekreśla związki produkcyjne i inne decydujące o charakterze zespołu gospodarczego danego obszaru. Związki te są bardzo istotne, zwłaszcza, że coraz częściej obok organizacji branżowej przemysłu i innych gałęzi produkcji życia gospodarczego wogóle wyatępuje forma kombinatu, w której miejsce podziału branżowego zajmuje podział terytorialny. Zależa więc o tym proces scalenia formy organizacyjnej kombinatu może w rezultacie doprowadzić do identyfikacji jego z gospodarką danego obszaru, a nawet regionu. Tego typu ewolucja byłaby ze wszelkich miar pożądana zwłaszcza gdyby miała w dalszym rozwoju doprowadzić do identyfikacji kombinatu regionalnego z samorządem danego terytorium. Nie uprzedzając jednak możliwych przemian strukturalnych wystarczy tutaj stwierdzić konieczność uwzględnienia w planach rozmieszczenia przemysłu istniejących i postulowanych podziałów regionalnych oraz wykorzystania budowy nowych zakładów przemysłowych dla przekreślenia fałszywych podziałów i kształtowania zdrowej regionalizacji kraju. Okazująco w ten sposób wpływ długoterminowego planu inwestycji przemysłowych przebiegłszy w skrócie cały wachlarz zagadnień planowania przestrzennego. Przegląd ten potwierdził dwie zasadnicze tezy niniejszego opracowania a mianowicie, że:

- a) po pierwsze ~~zadanie~~ w planie długoterminowym rozbudowa przemysłu w sposób zasadniczy zniweli układ i strukturę przestrzenną kraju oraz
- b) po drugie, że należy wykorzystać moment realizacji planu wraz z przemianami, jakie on nieuchronnie musi wywołać celem rozbudowy układu przestrzennego kraju na jednolitą i planową całość.